
Kapelan szpitalny i zespoły medyczne we wspólnej postudze przy chorym

Zapis konferencji
Łagiewniki, 14 marca 2009 roku

© Medycyna Praktyczna, Kraków 2010

redaktor
Krystyna Moćko

druk
Technet, Kraków

Wydanie I

ISBN 978-83-7430-257-9

Medycyna Praktyczna
ul. Krakowska 41
31-066 Kraków
tel. (12) 293 41 00
faks (12) 293 40 10
e-mail: listy@mp.pl
www.mp.pl

Spis treści

Autorzy	7
Wstęp	9
ks. bp Stefan Regmunt	
Obawy i nadzieje kapelana szpitalnego	11
o. Marek Donaj OSA	
Kapelan szpitalny – oczekiwania personelu medycznego	14
prof. dr hab. med. Jacek Łuczak	
Czego oczekuje od kapelana szpitalnego pacjent?	25
Anna Dymna	
Z filozofii relacji osobowych w medycynie	31
Humanizacja działań medycznych a obecność kapelana przy chorym	
dr Kazimierz Szatała	
Szkolenie kapelanów służby zdrowia w Stanach Zjednoczonych metodą Clinical Pastoral Education i zarys możliwości adaptacji tej metody w Polsce	44
ks. dr Piotr Krakowiak SAC	
Posługa kapelana w Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Krakowie w latach 1995–2009	62
ks. dr hab. Lucjan Szczepaniak SCJ	
Choroba – krytyczny moment w relacji między Bogiem i człowiekiem	75
prof. nadzw. dr hab. Tadeusz Biesaga SDB	

Posługa duszpasterska w placówkach służby zdrowia	83
José L. Redrado OH	
W poszukiwaniu przyszłych kapelanów szpitalnych	95
Formacja w polskich seminariach duchownych – rekonesans	
ks. Grzegorz Ryś	
Duszpasterstwo Służby Zdrowia.	100
Rina Monteverdi	
Duszpasterstwo Służby Zdrowia we Włoszech . .	105
br. Marco Fabello	
Centrum „Bracia czyńcie dobro”	107
Szkoła Kapelanii Szpitalnej św. Jana Bożego	
Marek Krobicki	

Materiały audiowizualne z zapisem wystąpień są dostępne w Internecie:
www.bonifratrzy.krakow.pl/kapelania
www.mp.pl/etyka/kapelania

Choroba – krytyczny moment w relacji między Bogiem i człowiekiem

prof. nadzw. dr hab. Tadeusz Biesaga SDB

Nasze zmagania w chorobie i umieraniu

W „Rozmowach o śmierci i umieraniu” E. Kübler-Ross opisuje pięć etapów zmagania się z chorobą i śmiercią. Można u cierpiącego i umierającego zauważyć psychologiczne i osobowościowe stany, takie jak: **1) zaprzeczanie i izolacja, 2) gniew, 3) targowanie się, 4) depresja i 5) pogodzenie się.**¹

Z zaprzeczeniem i izolacją mamy do czynienia szczególnie u osób, które nagle się dowiedziały o złym stanie zdrowia czy o zagrożeniu śmiercią. Zaskoczone tą nieoczekiwaną wiadomością, odrzucają ją, negują niekorzystne informacje, chcąc dalej żyć i zachowywać się tak, jakby nie istniało żadne zagrożenie.

Gniew, wściekłość i rozżalenie pojawiają się wtedy, gdy informacje o chorobie potwierdzają realne dolegliwości. Chory jest osaczany przez chorobę, która ukazuje się w całym swoim zagrożeniu. Nie ma od niej ucieczki, jest realnym brzemieniem, które zrzucone na człowieka, zaczyna go przygniatać.

---

1 E. Kübler-Ross: Rozmowy o śmierci i umieraniu. Tłum. I. Doleżał-Nowicka, Warszawa, 1979

Targowanie się jest próbą odroczenia śmierci. Chory szuka u lekarzy, personelu szpitalnego, jak również u Boga możliwości odsunięcia śmierci na później. Mogą temu towarzyszyć różne przyrzeczenia, zobowiązania, byle uzyskać przesunięcie zbliżającego się nieuchronnie terminu.

Depresja może się pojawić wtedy, gdy chory zauważy, że jego nadzieje i targowanie się nie przynoszą oczekiwanych skutków. Zaobserwowane objawy choroby i coraz większe osłabienie uświadamiają choremu, że jego szanse maleją. Depresja może być związana zarówno z obciążaniem siebie i poczuciem winy, jak i z trudnościami poradzenia sobie z tym, że się traci wszystko, co się dotychczas posiadało.

Pogodzenie się ze śmiercią jest ostatnim etapem umierania. Może ono różnie wyglądać. Nie zawsze jest ono udane. Chory nie może być zostawiony samemu sobie, swojej samotności i bezsilności. Tkwiąc we wspólnocie bliskich mu osób, we wspólnocie troszczącego się o niego personelu medycznego, w więzi z Bogiem, może nadać sens swojemu odejściu, może się pogodzić z ludźmi i z Bogiem.

Niektórzy wymieniają trzy zasadnicze fazy: **1) fazę ostrego kryzysu, 2) fazę mieszaniny nadziei i rezygnacji i 3) fazę akceptacji nieodwracalności swego losu.**² „W ostrej fazie kryzysu możliwe są bardzo różne reakcje pacjentów, poczynając od paniki, poprzez uczucie bezradności, do kompletnego zmrożenia i depersonalizacji. Poczucie niepokoju może mieć różną dynamikę, w zależności od tego czy zagrożenie śmierci jest pewne, czy znany jest domniemany czas końca życia”.³ W ostatniej fazie, czyli w akceptacji nieodwracalności losu, chory zarówno w sensie fizycznym, jak i psychicznym może się odwracać od zewnętrzznego świata w kierunku swego wnętrza.

Józef Makselon wymienia następujące podstawowe stany psychiczne u umierających: 1) osamotnienie i lęk, 2) nasilenie woli życia, 3) świadomość bliskiej śmierci i motywacja religijna w umieraniu.⁴

---

2 E.M. Pattison: *The living-dying process*. W: C.A. Garfield, red.: *Psychosocial care of the dying patient*. New York, 1978; T. Szaniawski: *Typy postaw wobec śmierci a osobowość*. Kraków 1998: 39

3 T. Szaniawski, dz. cyt.: 39

4 J. Makselon: *Psychologia postaw wobec śmierci*. Ateneum Kapł., 1980; 3 (428): 399–410.

Antoni Kępiński zaznacza, że ludzie najczęściej stosują trzy sposoby zwalczania lęku: **1) agresję, 2) hiperdezintegrację lub hiperintegrację, 3) odwagę z dystansem.** „W agresji [...] – stwierdza ów wybitny myśliciel – człowiek wychodzi z lękowej pozycji zaszczucia i maksymalnego skurczenia się własnej czasoprzestrzeni, z wściekłością i rozpaczą uderza w otaczający świat. Zniszczenie jakiegoś fragmentu tego świata przynosi mu ulgę i poczucie, że jest zwycięzcą, że jego przeznaczeniem nie jest tylko klęska”.⁵

Lęk i cierpienie może prowadzić też do hiperdezintegracji, polegającej np. na szukaniu oszołomienia i utopienia siebie w środkach odurzających, które pozbawiają nas życia świadomego i prowadzą do rozplątnięcia się naszego „ja” w chaosie różnorodnych, iluzorycznych przeżyć. Obrona przed lękiem i cierpieniem w hiperintegracji polega na wytworzeniu sobie świadomości urojeniowej. „Z chwilą skryształizowania się urojeń – stwierdza Kępiński – lęk z reguły maleje, wszystko staje się jasne, [...] jasno rysuje się sylwetka wroga, trzeba go tylko zniszczyć”.⁶

Odwaga dystansu daje możliwość oderwania się czy też przekroczenia sytuacji lękotwórczej. Kiedy umiemy spojrzeć na zagrożenie z dystansem, potrafimy go spokojniej zobiektywizować i przez to zmniejszyć, okiełznać, wkomponować je w swoje życie, nadać mu sens.

Dystans taki możemy, zdaniem Kępińskiego, zdobyć, gdy patrzymy na świat *sub specie aeternitatis*, pod kątem wieczności.⁷ Nie możemy świata absolutyzować, powinniśmy zdać sobie sprawę z przemijalności wszystkiego, co nas otacza, winniśmy na to wszystko patrzeć z przymrużeniem oka, niejako z humorem. Aby się nie rozmyć w zmienności i przemijalności świata, powinniśmy wyraźnie kochać, to co umieściliśmy na szczycie naszej hierarchii wartości: transcendentny cel naszego istnienia i naszej miłości, nasze ideały, naszych bliskich, Boga. „Człowiek żyjący dla transcendentnego celu musi ten cel kochać; człowiek obdarzony

---

5 A. Kępiński: *Lęk*. Kraków, 1992: 306. Zob. S. A. Zaucha: *Lęk jako przedsmak śmierci według Antoniego Kępińskiego*: praca magisterska, Kraków, PAT, 2001: 77

6 A. Kępiński, dz. cyt.: 307

7 Tamże: 308

zmysłem humoru musi kochać otaczający go świat z jego przemijalnością i zmiennością. Obie postawy łączy uczucie miłości do tego, co na zewnątrz nas, a jednocześnie poczucie dystansu do ważności spraw mieszczących się wyłącznie na poletku własnego życia”.⁸

To nie tłumienie lęku przez agresję względem świata i drugich, to nie chwilowe odsunięcie go przez sztuczne oszołomienie, ale miłość transcendentnych celów, przekraczających nasze „tu i teraz” niweluje lęk, gdyż wytwarza w nas odwagę dystansu do lęku, cierpienia i śmierci. W sytuacji zamknięcia w lęku i cierpieniu „trzeba miłości, jedynej siły zdolnej rozerwać nasze zamknięcie czasoprzestrzennie, by nie zwątpić w możliwość ciągłego przekraczania swych wewnętrznych napięć i zniewoleń”.⁹

W przezwyciężeniu lęku mogą nam pomóc inni. Drugi człowiek, aby mógł nam pomóc, winien posiadać trzy cechy: **odwagę wiarę i miłość**.¹⁰ „Człowiek odważny wychodzi naprzeciw niebezpieczeństwu, nie ucieka przed nim. Odwaga redukuje lęk w otoczeniu.¹¹ „W bliskości człowieka odważnego ludzie owładnięci lękiem odzyskują zwykle spokój, wewnętrzny ład i nadzieję”.¹² Wiara w zwycięstwo, nawet wbrew losowym wydarzeniom, budzi nadzieję. Obie postawy odwagę i wiarę musi **ożywiać miłość**, gdyż bez niej obie postawy byłyby formalnym uporem, trudnym do zrozumienia i przyjęcia przez cierpiącego. Drugi człowiek ogrzany miłością czuje się wolny i wzmocniony. „Miłość – pisze Kępiński – jest jednym z najsilniejszych antidotów na uczucie lęku”¹³.

Nietrudno dostrzec, że miłość do celów transcendentnych, wśród nich miłość do Boga, tego który nam i naszym bliskim mimo przemijania zapewnia wieczne trwanie, jest drogą przełamania lęku, cierpienia i śmierci. Ciepło miłości ludzi, którzy „tu i teraz” nie umierają, ale też umrą, jest tworzeniem środowiska przełamania lęku i cierpienia.

---

8 Tamże: 309

9 A. Zaucha, dz. cyt.: 78

10 A. Kępiński, dz. cyt.: 313–316

11 Tamże: 313

12 A. Zaucha, dz. cyt.: 79

13 A. Kępiński, dz. cyt.: 315

Może być **współczucie, które umacnia i współczucie, które zabija**, a nie pomaga przełamać lęku i cierpienia. Stąd ważność otoczenia, w którym chory przeżywa swoje cierpienie i swoją śmierć, ważność tego co proponuje religia. Można podejrzewać, że kultura sekularstyczna, z braku perspektywy transcendentnej i religijnej, raczej przytłacza chorego własną bezsilnością i własnym zwątpieniem niż wzmacnia go w jego sytuacji egzystencjalnej. Nie ma ona wiele do zaproponowania poza ucieczkę przed cierpieniem i śmiercią poprzez eutanazję.

Twórczy wstrząs naszym człowieczeństwem

Gdy wstrząśnięci jesteśmy chorobą i cierpieniem, zachwiane jest nasze istnienie, a z nim nasza pewność siebie, nasze dotychczasowe utarte schematy życia, nasze dotychczasowe wybory i przyzwyczajenia. Wraz z tym zachwiana jest nasza pewność siebie, nasze zadufanie w swojej moc, w pewność naszego rozumu. Doznajemy wstrząsu, który może być destrukcyjny, ale może być też wstrząsem twórczym. W tym zachwianiu naszego bytu, pewności naszego samozwającego rozumu, jesteśmy bowiem niejako zmuszeni do przemyśleń, do rewizji dotychczasowego, swojego widzenia świata, sensu życia, do rewizji wybranego kręgu wartości, swoich dotychczasowych celów i osiągnięć. Zaczynamy patrzeć na wszystko – jak zaznaczał Kępiński – *sub specie aeternitatis*. W kontekście choroby i cierpienia dostrzegamy **ostrzej rzeczy zasadnicze, odróżniamy ważne od mniej ważnych, istotne od nieistotnych**, którym poświęciliśmy zbyt wiele uwagi, którymi byliśmy zniewoleni. Możemy **zrewidować również swoje myślenie**, swoje zadufanie intelektualne, swoje pouczanie Boga i ludzi, swoją pyszną głupotę, którą głosiliśmy światu. Zaczynamy spoglądać na Boga i ludzi, i na swoje życie **autentycznie, poprzez pokorę**, pokorny podziw, przez to że może nie dostrzegaliśmy dotychczas obok siebie ludzi, przyjaciół, nie dostrzegaliśmy **obecności Jezusa Chrystusa, nie tylko w Kościele, ale w naszej osobistej historii, w naszej biografii**. Zaczynamy dostrzegać to, co było przed nami dotychczas zakryte, ponieważ patrzymy z innej perspektywy, niejako z perspektywy

absolutnej, perspektywy wartości nieprzemijających, wiecznych, gdyż dotychczasowe wartości poprzez chorobę, cierpienie i zagrożenie śmierci, rozsypują się w popiół i ujawniają swoją względność, swoją niewystarczalność. Szukamy absolutnego punktu podparcia, dostrzegamy, że te fundamenty, na których chcieliśmy budować swoje życie, pękają, kruszą się i obnażają swoje przemijanie. Nie musi z tego wynikać nienawiść, ale miłość przemijającego świata, a więc takiego którego nie trzeba się trzymać za wszelką cenę.

Być może czujemy się ogołoceni, nadzy, odarci z wszelkich ozdób, tak jak mistyk przechodzimy przez noc ciemną, przez oczyszczenie z blichtru tego, co ceni się w medialnym szumie, w wyścigu szczurów, w posiadaniu bogactw tego świata. Dojrzewamy w swoim człowieczeństwie, wydobywamy z niego, ukryte i najcenniejsze jego strony.

Spór z Bogiem, który toczy się zarówno wtedy kiedy jesteśmy zdrowi, jak i wtedy kiedy jesteśmy chorzy, a który w chorobie, w cierpieniu w obliczu śmierci się nasila, może się różnie skończyć. Pytanie bowiem o zło, dlaczego cierpię, dlaczego umieram, jest pytaniem o dobroć Boga, pytaniem o jego istnienie. Brak prostej odpowiedzi może skłaniać do prostych oskarżeń Boga, świata i ludzki. Znalezienie jednak głębszych odpowiedzi nadaje głębszy sens naszemu istnieniu, wyraźnie zmienia naszą więź z ludźmi i z Bogiem, na więź która przeszła najcięższą próbę i stała się więzią autentyczną, więzią wyrażającą nieśmiertelny aspekt naszego człowieczeństwa.

Jak ciekawy jest to spór z Bogiem, świadczy choćby informacja z życia Tadeusza Kotarbińskiego, opublikowana dopiero w 2004 roku. W „Powszechnej encyklopedii filozofii” do biografii Tadeusza Kotarbińskiego Redakcja dopisała: „Uzupełniając informacje o życiu T. Kotarbińskiego, należy odnotować, że w ostatnich dniach swego życia świadomie i dobrowolnie przyjął sakrament namaszczenia chorych wraz z papieskim błogosławieństwem na godzinę śmierci. Sakramentu tego udzielił ks. J. Bazarnik, kapelan w Instytucie Kardiologii w Warszawie w latach 1978–1982, poświadczając o tym fakcie na piśmie”¹⁴.

---

14 Powszechna encyklopedia filozofii. A. Maryniarczyk, red. T. 5. Lublin, PTTA, 2004: 907

Okazuje się więc, że Tadeusza Kotarbińskiego spór z Bogiem miał nieoczekiwanie zakończenie na łożu śmierci. Filozof, który w swych poszukiwaniach wyznawał materializm, ostro krytykował chrześcijaństwo, szukając filozofii całkowicie niezależnej od chrześcijaństwa, którego chciano używać jako oręża w walce z katolicyzmem w Polsce, powoli odkrywał wartość etyki i religii chrześcijańskiej, a w ostatecznym punkcie swego życia, zwrócił się do tego, którego w swych walkach jakoby prześladował, a w rzeczywistości poszukiwał.

Kultura techniczna może sobie poradzić z bólem, ale nie radzi sobie z ludzkim cierpieniem. Nie ma tabletek uśmierzających ludzkie cierpienie. Nie ma leków, które wyzwołyby człowieka z pytań o sens życia, o sens śmierci, o to co jest po śmierci.

Nie da się wziąć tabletki na cierpienie egzystencjalne, na wewnętrzne zmaganie się człowieka, na jego spór z Bogiem. Spór ten czy też intensywny dialog powinien mieć miejsce i powinien mieć stworzone odpowiednie warunki w szpitalu. Temu służy nie tylko kaplica w szpitalu, ale bliska obecność kapelana oraz obecność personelu medycznego, jego otwartość również na moralne i religijne pytania cierpiącego człowieka.

I stąd obecność osobowa personelu szpitala, a w tym kapelana, jest nieodzowna. Z definicji człowiek cierpiący jest samotny w swym cierpieniu. Trzeba więc być przy nim, aby swą obecnością rozbić jego więzienie osamotnienia i bezsilności. Trzeba być dojrzałym człowiekiem, aby odpowiadać na jego pytania i wątpliwości z głębi swego doświadczenia, swych przemyśleń i swej miłości do Boga i ludzi. Dzielenie się swą nadzieją i swą więzią z Bogiem jest towarzyszeniem człowiekowi może najważniejszych momentach życia.

Owo doświadczenie człowieczeństwa przez człowieka cierpiącego jest cennym darem dla ludzi i świata. Prof. Zdzisław Ryn w jednym ze swych artykułów o cierpieniu pisze, jak człowiek może ujawnić swoją moc w słabości cierpienia: „Cierpienie i towarzyszący mu smutek lub osamotnienie skłaniają do skierowania uwagi na głębszy wymiar człowieczeństwa. Dochodzi wówczas do zdumiewającej przemiany wewnętrznej sprawiającej, że ludzie bardzo cierpiący mogą być szczęśliwi. To jeden z wielkich paradoksów cierpienia, trudny do zrozumienia przez samego chorego, a zdumiewający

dla lekarza. Cierpienie i choroba nie zawsze wiążą się z poczuciem nieszczęścia; niekiedy są drogą do poznania siebie, mają walor twórczy i konstruktywny, zwłaszcza w rozwoju osobowości, w wewnętrznym dojrzewaniu”.¹⁵

---

15 Z. Ryn: Jana Pawła II katecheza cierpienia i umierania: referat na konferencji poświęconej myśli JP II, Kraków. 06.2005: 10

